

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.14

Малишко В.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

Доброскок С.С.

здобувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди

Malyshko Vitalina

Candidate of economic Sciences, associate Professor,
Associate Professor of Finance, banking and insurance
State higher educational institution
«Pereyaslav-Khmelnitsky state pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»

Dobroskok Stephanie

applicant of the Department of Finance, banking and insurance
State higher educational institution
«Pereyaslav-Khmelnitsky state pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda»

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ВИДІВ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE MAIN TYPES OF FINANCIAL POLICY OF UKRAINE

У статті охарактеризовано фінансову політику України та здійснення її реалізації. Виділено основні види фінансової політики: бюджетно-податкову, грошово-кредитну і політику управління державним боргом. Указано, яку роль відіграє кожна з них в економічних процесах країни. Зазначено головні інструменти бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, їх мету та особливості формування, від чого залежить рівень забезпеченості держави ресурсами, що включає в себе політика управління державним боргом. Проаналізовано виконання державного бюджету України, динаміку податкових та неподаткових надходжень до державного бюджету, процентні ставки рефінансування банків Національним банком, державний та гарантований державою борг України.

Ключові слова: фінансова політика, бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика, політика управління державним боргом, соціально-економічний розвиток.

В статье охарактеризована финансовая политика Украины и пути ее реализации. Выделены основные виды финансовой политики: бюджетно-налоговую, денежно-кредитную

и политику управления государственным долгом. Указано, какую роль играет каждая из них в экономических процессах страны. Указаны главные инструменты бюджетно-налоговой и денежно-кредитной политики, их цели и особенности формирования, от чего зависит уровень обеспеченности ресурсами государства, что включает в себя политика управления государственным долгом. Проанализировано выполнение государственного бюджета Украины, динамику налоговых и неналоговых поступлений в государственный бюджет, процентные ставки рефинансирования банков Национальным банком, государственный и гарантированный государством долг Украины.

Ключевые слова: финансовая политика, бюджетно-налоговая политика, денежно-кредитная политика, политика управления государственным долгом, социально-экономическое развитие.

Basis of state regulation of Finance and a tool for achieving macroeconomic, regional and sectoral balance in economic development is fiscal policy. Its effectiveness is possible provided a reasonable prediction of the development of the national economy based on certain priorities and points of growth. Therefore, consistency, transparency and subordination of fiscal policy to the goals and objectives of General economic policy is an important conceptual approach that will contribute to the effective use of the inherent financial leverage and to ensure the strengthening of public Finance, Finance of economic entities, which is relevant for introducing strategic planning. The article describes the financial policy of Ukraine and its implementation. The basic types of financial policies: fiscal, monetary and debt management policies. Specified the role of each of them in the economic processes of the country. There are the main tools of fiscal and monetary policies, their goals and characteristics of the formation. What determines the level of endowments of the state. That includes the policy of public debt management. Analyzed the implementation of the state budget of Ukraine, the dynamics of tax and non-tax revenues to the state budget of Ukraine, interest rates of banks refinancing by the National Bank of Ukraine, public and publicly guaranteed debt of Ukraine. State financial policy is an important component of the state economic policy and at the same time an independent implementation of the corresponding functions. Such subordination and interdependence requires a clear definition of priorities of socio-economic development of the state, mobilize the necessary financial resources and their concentration on achieving their goals. Only with this understanding of the notion «financial policy» when it is aimed primarily at ensuring conditions for the development of the economy and to build up the financial resources of the country, perhaps the prosperity of our country in the future.

Keywords: financial policy, fiscal policy, monetary policy, policy of public debt management, economic and social development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансова політика України – форма реалізації функцій фінансів, яка спрямована на досягнення цілей держави з мінімальними витратами й достатньою ефективністю, тому розгляд даної теми є досить актуальною проблемою і потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних засад формування та реалізації фінансової політики України зробили такі вітчизняні вчені: І. Адамченко, В. Андрущенко, Т. Боголіб, О. Василик, Л. Лисяк, І. Лютий, В. Малишко, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій, І. Янжул та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій із дослідження фінансової політики, є ще

дуже багато питань, які потребують подальшого дослідження та вивчення в умовах сучасних суспільних трансформацій.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – охарактеризувати та проаналізувати основні види фінансової політики України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансова політика як програма регулювання фінансових відносин є специфічною сферою державної діяльності. Первинність фінансових відносин порівняно з політикою держави визначає те, що суспільство не вільне у виборі фінансової політики. Зміст фінансової політики породжується наявними фінансовими відносинами. Фінансова політика – це політика використання фінансів у системі вартісної (грошової) форми реалізації економічних законів товарного господарства. Фінансова політика – це свідомий перерозпо-

діл (через формування й використання грошових фондів) фінансових ресурсів в інтересах суспільного розвитку.

В умовах трансформаційної економіки фінансова політика зазнає суттєвих змін. Якщо до недавнього часу вітчизняна економічна наука виходила, по суті, виключно з об'єктивного характеру фінансів під дією економічних законів, то останнім часом суб'єктивний чинник домінує над об'єктивними. Незважаючи на певні об'єктивні закономірності організації фінансових відносин на всіх рівнях, їх механізм функціонування значною мірою залежить від конкретних суб'єктів із відповідними вподобаннями політичного, економічного і гуманітарного характеру [1].

Реалізація фінансової політики держави здійснюється у вигляді комплексу заходів, які втілюються через фінансове право, фінансову систему і фінансовий механізм для найбільш повного виконання фінансами своїх функцій. Через норми фінансового права та елементи фінансової системи і фінансового механізму здійснюється реалізація положень концепції економічного розвитку держави. Якщо остання відсутня, то навряд чи можна говорити про будь-яку фінансову політику в державі.

До основних видів фінансової політики держави належать бюджетно-податкова політика, грошово-кредитна політика і політика управління державним боргом, адже саме ці види розкривають сутність фінансової політики держави. Інші види фінансової політики держави, які зустрічаються в роботах дослідників, будемо вважати похідними або комбінаторними, які поєднують у собі окремі елементи фінансової політики і політику держави в інших сферах [2].

Бюджетно-податкова політика як складова частина фінансової політики держави відіграє важливу роль в економічних процесах країни та має проводитися відповідно до принципів ефективності досягнення соціально-економічного розвитку країни. Шляхи застосування бюджетно-податкової політики залежать від економічних умов, в яких перебуває економічна система певної країни, та цілей, поставлених перед урядом, що приймає відповідні рішення.

Головними інструментами бюджетно-податкової політики є обсяги та структура державних видатків і система оподаткування [3].

Від величини та динаміки доходів державного бюджету залежить рівень забезпеченості

держави ресурсами для виконання покладених на неї завдань. Для того щоб визначити цей рівень, дослідимо динаміку співвідношення дохідної і видаткової частин державного бюджету України за 2008-2018 рр. (табл. 1).

Таблиця 1
Виконання державного бюджету України з 2008 по 2018 р. (млн. грн.)

Рік	Доходи	Видатки
2008	231686,3	241454,5
2009	209700,3	242437,2
2010	240615,2	303588,7
2011	314616,9	333459,5
2012	346054,0	395681,5
2013	339180,3	403403,2
2014	357084,2	430217,8
2015	534694,8	576911,4
2016	616274,8	684743,4
2017	793265,0	839243,7
2018	928108,3	985842,0

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

Аналізуючи дану таблицю, можна зазначити, що перевищення видатків бюджету над його доходами спостерігається протягом усього досліджуваного періоду. Відхилення між дохідною і видатковою частинами державного бюджету України свідчить про неефективну політику формування та використання доходів бюджету. Для поліпшення ситуації органам державного управління у своїй діяльності потрібно прагнути до збалансованого розподілу видатків і доходів. Для того щоб досягти цього, необхідно мати чітко налагоджену систему управління бюджетом, яка змогла б забезпечити ефективне використання бюджетних ресурсів [1].

Вагомим інструментом бюджетного регулювання, який дає змогу обґрунтувати основні напрями та обсяги використання фінансових ресурсів бюджету в майбутніх періодах, узгоджувати бюджетну політику у сфері доходів, видатків, дефіциту бюджету, є перспективне прогнозування видатків бюджету. Прогнозний показник частки видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на 2020 р. становить 32,7%, найбільше середне значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення – 8,46%; освіту – 6,78%; економічну діяльність – 3,59%; охорону здоров'я – 4,04%; загальнодержавні функції –

Держава та регіони

3,67%; найменше – видатки на охорону навколишнього природного середовища – 0,35%; житлово-комунальне господарство – 0,76%; духовний та фізичний розвиток – 0,92%; оборону – 1,55%; громадський порядок, безпеку та судову владу – 2,54% (табл. 2) [4].

Таблиця 2

Прогноз частки видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті на 2020 р., %

Функціональна класифікація	2020
Загальнодержавні функції	3,67
Оборона	1,55
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,54
Економічна діяльність	3,59
Охорона навколишнього природного середовища	0,35
Житлово-комунальне господарство	0,76
Охорона здоров'я	4,04
Духовний та фізичний розвиток	0,92
Освіта	6,78
Соціальний захист та соціальне забезпечення	8,46
Всього	32,66

Джерело: розроблено авторами за даними Міністерства фінансів України

Особливістю формування бюджетно-податкової політики є те, що акцент у наповненні доходної частини бюджету зроблено на податкові і неподаткові надходження. Аналіз динаміки податкових та неподаткових надходжень до державного бюджету України можна побачити на основі даних (табл. 3-4).

У 2014-2018 рр. податкові надходження становили найвагомішу частину всіх доходів бюджету, що відображало високу залежність надходжень державного бюджету України від податкової системи, а отже, і від стану виробництва в країні та розвитку економіки у цілому. Переважання податкових надходжень у бюджеті держави України відповідає загальним тенденціям формування доходів держав із ринковою економікою [5].

Основною метою грошово-кредитної політики є стабільність національної грошової одиниці та грошового обігу за рахунок контролю над емісією грошей і кредитним механізмом [3].

Грошово-кредитну політику можна визначити як вид фінансової політики держави, за допомогою якої держава найчастіше через центральний банк країни регулює обсяг грошової маси в обігу з метою забезпечення стабільного економічного зростання, повної зайнятості, цінової стабільності, рівноваги платіжного балансу.

Основними інструментами грошово-кредитної політики є встановлення норм обов'язкового резервування для комерційних банків, операції на відкритому ринку, рефінансування комерційних банків, процентна політика (регулювання облікової ставки) (табл. 5).

Таблиця 3

Динаміка податкових надходжень до державного бюджету України (млн. грн.)

Податкові надходження	2014	2015	2016	2017	2018
Збір ПДВ	189241	246858	329911	434041	506168
Податок на доходи фізичних осіб	12646	45062	59810	75033	91124
Акцизний податок	44941	63111	90122	108293	124104
Податок на прибуток підприємств	39942	34776	54344	66912	82327
Місцеві податки і збори	–	–	–	695	–
Плата за користування надрами	18199	36990	39699	43876	40974
Ввізне мито	12389	39881	20001	23898	28 077
Відшкодування ПДВ	-50216	-68405	-94405	-120061	-131659
Інше	13038	11146	4396	-5535	9049
Всього	280178	409418	503879	627154	750162

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

Таблиця 4

Динаміка неподаткових надходжень до державного бюджету України (млн. грн.)

Податкові надходження	2014	2015	2016	2017	2018
Надходження бюджетних установ	22084	26406	34074	35528	52619
Надходження від НБУ	22807	61804	38164	44379	50549
Доходи від власності та підприємницької діяльності (окрім НБУ)	5662	9281	13426	27175	40123
Адміністративні збори та платежі	5306	15008	8027	10438	15311
Інше	12496	7508	9944	10883	15311
Всього	68355	120006	103635	128 402	171387

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

Таблиця 5

**Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України
за 2014–2018 рр. (% річних)**

Механізми рефінансування	2014	2015	2016	2017	2018	2019 (січень)
Облікова ставка НБУ ¹	14,0	22,0	14,0	14,5	18,0	18,0
Середньозважена ставка за всіма інструментами	15,57	25,22	17,36	15,92	19,22	19,46
У тому числі:						
кредити, надані шляхом проведення тендера ²	15,77	24,70	17,73	15,72	19,65	18,00
кредити овернайт ³ операції репо	15,47	25,21	18,55	16,03	19,12	20,00
кредити, надані для підтримання довгострокової ліквідності банків	–	–	–	–	–	–
стабілізаційні кредити	–	–	–	–	–	–
операції своп	–	–	–	–	–	–
кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	–	–	–	–	–	–
інші кредити	–	–	–	–	–	–
інші короткострокові кредити ⁴	19,87	–	–	–	–	–
Інші довгострокові кредити під програми фінансового оздоровлення	17,40	26,03	16,00	–	–	–

¹Відповідно до рішення правління Національного банку України від 31 січня 2019 р. № 88-рш «Про розмір облікової ставки».

²До 1998 р. – кредитні аукціони.

³До 2001 р. – ломбардні кредити.

⁴Кредити, надані відповідно до Постанови Правління НБУ від 24.02.14 № 91, яка з 31.05.2014 втратила чинність згідно з Постановою Правління НБУ від 28.05.2014 №318.

Використання цих інструментів дає можливості безпосередньо і опосередковано впливати на пропозицію грошової маси в обігу. На сучасному етапі розвитку грошово-кредитної політики її головна мета, яка переслідується більшістю розвинутих країни світу, – це боротьба з інфляційними процесами, а основними інструментами при цьому виступають операції на відкритому ринку й управління обліковою ставкою.

Ще один вид фінансової політики у сфері фінансового ринку – управління

державним боргом – передбачає використання державою комплексу заходів щодо встановлення обсягів та умов залучення коштів, їх використання і погашення, а також забезпечення належної платоспроможності держави. Політика управління державним боргом включає: формування боргової стратегії, націленої на забезпечення сталості та обґрунтованості рівня державного боргу; досягнення збалансованої структури боргу; активне управління ринковою частиною державного боргу; збереження потенціалу рефінансування боргу за зміни кон'юнктури фінансових ринків; виконання цільових орієнтирів щодо вартості обслуговування боргу і допустимого ступеня ризику; утримання заборгованості державного сектору економіки на економічно прийнятному рівні [5].

Якщо аналізувати структуру державного та гарантованого державою боргу

в Україні (табл. 6), то слід відзначити переважання в їх складі зовнішнього боргу, що несе в собі значні валютні ризики, які й реалізувалися повною мірою під час фінансової кризи. Аналізуючи темпи зростання державного боргу за останні п'ять років, можна зробити висновок, що державні запозичення мають чітку тенденцію до зростання. Отже, ці кошти не спрямовувалися на модернізацію економіки, не сприяли економічному зростанню, а «проїдалися», тобто сприяли тому, що в майбутньому може виникнути ситуація, коли погашення боргів і відсотків по них ляже важким тягарем на економіку України. Але перед урядом як ніколи гостро стоїть завдання у розробленні такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позицій боргового тягара на національну економіку, а як інструмент у механізмі забезпечення стабільного економічного зростання країни, забезпечення необхідних темпів приросту ВВП та повної зайнятості, стримування інфляційних процесів, забезпечення фінансування соціальних програм, формування достатніх обсягів кредитних

Таблиця 6

**Державний та гарантований державою
борг України з 2014 по 2018 р. (млн. дол. США)**

	2014	2015	2016	2017	2018
Загальний борг	69794,8	65505,7	70970,9	76305,2	78323,0
Зовнішній борг	38792,2	43445,4	45604,6	48989,4	50462,5
Внутрішній борг	31002,6	22060,2	25366,2	27315,8	27860,5

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України

ресурсів для розвитку підприємницької діяльності, залучення необхідних обсягів іноземних інвестицій. Для збереження економічної безпеки України під час вибору боргового джерела пріоритет повинен надаватися внутрішнім запозиченням, однак перешкодою цьому є слабкий розвиток і погана організація ринку внутрішніх державних запозичень, що не дає змогу залучити необхідний обсяг фінансових ресурсів і змушує вдаватися до зовнішніх позик [6].

Успіх у реалізації фінансової політики пов'язаний з ефектом репутації влади. Позитивна репутація сприяє сталості й дієвості фінансової політики, навпаки, негативна репутація знижує ефективність реалізації фінансової політики. Влада, яка має позитивну репутацію, справляє більш вагомий вплив на ринкові очікування економічних суб'єктів. Українське негативне впливають на реалізацію фінансової політики існуючий дисбаланс повноважень між гілками влади, закритість влади для суспільства [1].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Основою державного регулювання фінансів та інструментом досягнення макроекономічної, регіональної й галузевої збалансованості економічного розвитку є фінансова політика.

Сьогодні мають досліджуватися і розглядатися проблеми взаємозв'язку наявних важелів державної фінансової політики, яка завжди спрямована, з одного боку, на забезпечення потреб країни в стабільних надходженнях доходів бюджету, що визначає вплив податкового навантаження на економіку, а з іншого – на формування необхідних умов господарювання підприємницьких структур, що передбачає передачу в їх розпорядження необхідних фінансових ресурсів у процесі їх первинного розподілу.

Бібліографічний список:

1. Смагін В.Л. Фінансова політика держави і розвиток фінансового ринку в Україні. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34926/16-Smagin.pdf?sequence=1> (дата звернення: 15.02.2019).
2. Малишко В.В. Фінансова політика України на сучасному етапі. *Траектория науки*. 2017. Т. 3. № 1. С. 4.1-4.8. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2017_3_1_6 (дата звернення: 15.02.2019).
3. Ярема Б.П., Ситник Н.С. Бюджетно-податкова політика України та напрями її реалізації. URL: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vchnu_ekon_2016_2\(1\)_16.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vchnu_ekon_2016_2(1)_16.pdf) (дата звернення: 15.02.2019).

4. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 4. С. 79-91. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_4_8 (дата звернення: 15.02.2019).
5. Гарбар Ж.В. Державна фінансова політика України у сфері фінансового ринку. URL : http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/149.pdf (дата звернення: 15.02.2019).
6. Сизранцев Г.О. Управління державним боргом України: проблеми та напрями оптимізації. URL : http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-12_0-pages-56_60.pdf (дата звернення: 15.02.2019).

References:

1. Smagin, V.L. (2009), Finansova polityka derzhavy i rozvytok finansovoho rynku v Ukraini [Financial policy and financial market development in Ukraine], available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34926/16-Smagin.pdf?sequence=1>. (Accessed 15 February 2019).
2. Malysheko, V. V. (2017), Finansova polityka Ukrainy na suchasnomu etapi [Financial policy of Ukraine at the present stage], the Path of science. Vol. 3, No. 1. P. 4.1-4.8, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2017_3_1_6. (Accessed 15 February 2019).
3. Yarema, B.P., Sytnik N.S. (2016), Biudzhethno-podatкова polityka Ukrainy ta napriamy yii realizatsii [Fiscal policy of Ukraine and directions of its implementation], available at: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vchnu_ekon_2016_2\(1\)_16.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vchnu_ekon_2016_2(1)_16.pdf) (Accessed 15 February 2019).
4. Chugunov, I.Y., Makogon V.D. (2014), Biudzhethno-podatкова polityka v umovakh instytutsiinykh peretvoren [Budget and tax policy in the conditions of institutional changes], Bulletin of Kyiv national trade-economic University. No. 4. S. 79-91, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_4_8. (Accessed 15 February 2019).
5. Garbar, J.V. (2009), Derzhavna finansova polityka Ukrainy v sferi finansovoho rynku [State financial policy of Ukraine in the sphere of the financial market], available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09/149.pdf. (Accessed 15 February 2019).
6. Sizentsev, G.A. (2013), Upravlinnia derzhavnym borhom Ukrainy: problemy ta napriamy optymizatsii [Management of the state debt of Ukraine: problems and directions of optimization], available at: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-12_0-pages-56_60.pdf. (Accessed 15.02.2019).